

Statui Echestre

Cu ocazia trecerii prin București, a profesorului Balabanof din Sofia, am avut prilejul să-l întâlnesc și să-i vorbesc. Dela început domniasa m'a impresionat cu siguranța și precizia cunoștințelor asupra plasticei. În lungile-i cercetări și studii pentru limbile orientului antic, asupra artei pentru acestea sau asupra acestora pentru artă, profesorul Balabanof se desprinde ca un fin și minunat cunoscător al firelor încurcate de tehnică plastică. Astfel de oameni sunt rari și mai cu seamă cei cari, ca domniasa, știu să facă legătura documentelor, până în ziua de azi.

Li vorbeam despre portretele romane din muzeele din Roma și spuneam că socotesc aceste portrete neiscălite, drept cele mai frumoase care s'au făcut vreodată. Profesorul Balabanof mi-a schițat o descriere din cele mai frumoase, a acestei epoci portretistice romane și în care artiști creatori, sclavi în cea mai mare parte, nu aveau dreptul să iscălească operele lor. Omul obișnuit cu cercetarea amănunțită, pe bobul pietrei, s'o măsoare cu palma și degetul, s'o întoarcă din toate părțile, mi-a spus că a găsit semne, care pot fi semnături. O broască mică sculptată undeva în spatele bustului, poate fi numele autorului — Broască-Batracus — nume răspândit în acel timp. Dar chiar dacă n'ar fi un nume, este fără îndoială un semn de distincție făcut anume de autor ca să-și deosebească opera.

Mai departe, vorbind despre statuetele echestre, mi-a făcut un scurt istoric asupra aceleia a lui Marcu Aureliu dela Capitol, așezată acolo de Michel Angelo, după ce fusese schimbată în diferite locuri, odată furată și adusă înapoi la Roma, până când nimeni nu mai știa pe cine reprezintă. Se credea a fi a unui sfânt, prin atitudinea și gestul pacificator al lui Marcu Aureliu, filozoful și principiile care persecutase pe creștini. Michel Angelo a așezat-o definitiv în locul în care se găsește și

astăzi. Profesorul Balabanof mi-a spus că pe capul calului acestei statui, și anume între urechi se găsește sculptată imaginea unei păsări. Deși am văzut această statuie, acum trei ani, acest detaliu mi-a scăpat. Va fi acest semn un simbol al filozofiei, sau acel *uccello*, pe care-l asculta Marcu Aureliu în orele lui de meditație, vreun semn al superstiției lui, sau o semnătură? Profesorul Balabanof o semnaleză aceasta cu punct de întrebare.

Această statuie echeștră este, în primul rând, un portret. Picioarul dinainte al calului, care este ridicat, pare puțin desmembrat. Dar felul în care statuia este executată, arată că artistul care a făcut-o, era un artist desăvârșit și un mare meșteșugar, care știa să intre în amănunt, cu o disciplină admirabilă. Greutatea realizării acestei statui echestre, sau mai degrabă, meșteșugul neobișnuit, este cu siguranță turnatul acestui bronz aurit. Căci o statuie echeștră este foarte greu de realizat, atât ca execuție sculpturală, cât și ca tehnică de turnătorie în bronz. Statuetele echestre cu adevărat frumoase din toate timpurile sunt puține. Aceasta fiindcă i se cer artistului multe cunoștințe asupra omului și animalului și, pe lângă acestea, un simț precis al monumentalității unui echeștru. Astfel, dacă am începe cu Marcu Aureliu și mai departe cu Colleone

Marcu Aureliu dela Capitol

și Gattamelata, ne-am opri pe la câteva din Franța și Austria, ajungând la Matei Corvinul, am face aproape înconjurul celor mai frumoase statui echestre din lume. Căci nu se poate ține socoteală de numărul considerabil al echeștrilor Italiei moderne și nici de acela pe care aceeași Italie îl împrăștie în toată lumea. Ele nu prezintă nici un interes artistic decât unul anecdotic, lăturalnic și dăunător sculpturei.

La noi în țară avem trei statui echestre, care au intrat în istorie și care sunt :

Statuia lui Mihai Viteazul. Este cu siguranță cea mai iubită statuie din București. Marile manifestări cu caracter național, fierberile din prejurul războiului, în trunirile studențești s'au făcut și se fac împrejurul ei. Nu numai pentru că locul e propice pentru adunări, dar și pentru faptul că se găsește în cartierul nostru latin, cu dinamismul ei războinic pe care autorul i l-a întipărit. Calul jucăuș mic și nervos și Mihai Viteazul cu barda ridicată în mâna stângă, este căpitanul dela Călugăreni, care-și croește drum printre vrășmași la un cap de pod. Autorul ei, Carrier Belleuse, era un sculptor decorator. Lui i se datoresc figurile alegorice, de la scările interioare ale Operei din Paris și tot lui lampadarele care înconjoară Opera. Felul lui de a vedea s'a potrivit cu firea noastră, mai ales cu acel sens haiducesc, care plutește încă, din toată mișcarea de cultură poporanistă dela noi. Autorul a fost bine documentat și aceasta se vede și din străduințele de a reda calul dela noi, mic, iute și săltăreț. Statuia este de proporții mici, poate prea mici pentru locul unde se găsește. Sculptorul era un executant, cu putere de creație, dela care Rodin, care a fost elevul lui, a moștenit foarte mult tehnicește și poate chiar ceva din acel entuziasm al dinamismului. Se înțelege că dacă pe lângă acest fapt de arme, autorul ar fi reușit să dea și ideea generală, de ceace reprezintă pentru noi Mihai Viteazul, adică prințul care a încheiat un moment al Unirii, ar fi fost poate mai interesant. Se zice că prima societate de construcție a căilor ferate la noi în țară, a făcut-o dar, orașului București. Este un dar frumos și pe care Bucureștii după ce l-a primit l-a adoptat.

Statuia lui Ștefan cel Mare la Iași este una din cele mai frumoase opere ale sculptorului Frémiet.

Frémiet era mai mult un sculptor animalier. De aceea și calul statuii este făcut cu tot meșteșugul și cunoștințele pe care le comportă această artă. Pasul liniștit și mersul triumfal, al calului, precum

Colleone de Verrocchio, din Veneția

și ținuta lui Ștefan cel Mare, dau o înfățișare de măreție, apropiind personajul de ceace era el, dar figura lui Ștefan cel Mare, este oarecum lipsită de profunzimea meșteșugului. Tocmai în timpul execuției se descoperise portretul lui Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Voroneț, și chipul era fără barbă. Deși turnat în bronz, s'au urmat oarecare tratative cu autorul pentru ca să-i schimbe capul. Dealtfel cei cari l-au comandat au fost criticați în timpul acela că s'au adresat pentru execuția acestei statui, unui sculptor animalier. Bazoreliefurile depe soclu sunt puțin interesante, iar soclul propriu zis mult prea mic.

Cadrul în care se află așezată această statuie este din cele mai fericite. Ansamblul pieței cu statuia lui Ștefan cel Mare se poate socoti o potrivire fericită. Palatul Comunal este în stilul oarecum al epocii lui Ștefan cel Mare, astfel că și statuia prezintă în chiar factura ei puncte apropiate cu palatul pe care se proiectează.

Matei Corvinul la Cluj. Am în față o fotografie cu o vedere din interiorul Grand Palais-ului, care reprezintă secția sculpturală, din marea expoziție din 1900 dela Paris. În mijlocul sculpturilor aci expuse, se vede și gipsul acestei statui, a lui Matei Corvinul. Nu știu cum va fi fost judecată această operă în anul 1900 și în cadrul în care se găsea. Pentru noi cei de astăzi, nu mai încapă îndoială că le depășea pe toate cu o superioritate covârșitoare. Era epoca cea mai prielnică a dinamismului și a celei mai cumplite sfărâmări sculpturale. Statuia lui Matei Corvinul era făcută în aceeaș vreme cu cele două cadrige dela colțurile Grand Palais-ului, precum și cu alte multe grupuri echestre de acest fel, care se găseau în interiorul palatului.

În mijlocul acestei expoziții, se ridica static și greoiu acest echestru, calul bine înfipt pe cele patru picioare, și întinzându-se puțin înainte sub greutatea omului înțepenit în scări și cu brațele apăsând puternic pe spadă în curmezișul gâtului calului. O-

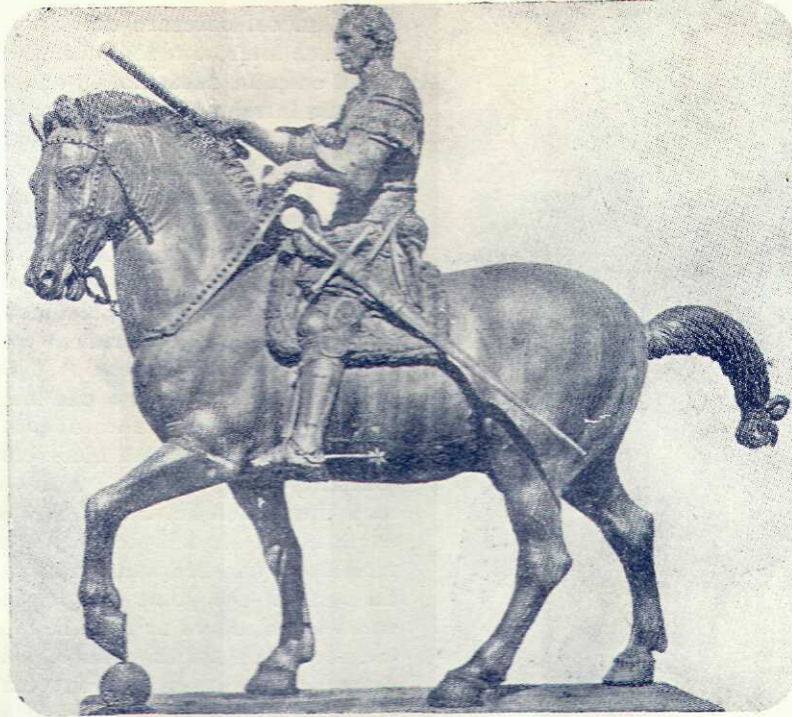
mul și calul, în armură medievală, fac un total metalic, din care se desprinde toată tăria unui stăpânitor puternic. Dar statuia cum o vedem astăzi la Cluj, pe soclul ei, care este iarăși de o frumusețe mare, devine și mai impunătoare. Cât despre grupul dela poalele soclului nu este nici la înălțimea echeștrului și nici nu face parte din monument. De altfel, în expoziția dela Paris acest grup nu se vedea. Poate că însuși Fadrusz, autorul monu-

mentului, n'a lăsat să fie expus și cred că știa dece. Felul cum este așezată această statuie echeștră în coasta Catedralei catolice din Cluj, clădirea însăși a Catedralei fiind foarte frumoasă, face un colț de rară frumusețe pe care-l avem în țara noastră ¹⁾.

Statuia echeștră ar mai fi ea oare de actualitate? Războiul de astăzi se face cu tunuri grele, aeroplane și aeronave, gaze asfixiante, tancuri și automobile. Comandantul cât mai ascuns la un mănunchi de fire telefonice, încearcă să lovească pe adversar în față, pe flancuri, prin aer și tranșee,

1) Fadrusz, Ioan, sculptor, născut la 2 Sept. 1858 în Porșony (Bratislava), mort la 26 Oct. 1903, la Budapesta. După terminarea cursului primar intră ca ucenic mecanic. În acest răstimp tot timpul liber desenează și sculpează. După trei ani primește o bursă neînsemnată pentru institutul de sculptură artistică din Zayngrocz. Primește în sfârșit o bursă mai mare pentru a-și continua studiile la Viena, unde lucrează cu sculptorii V. Tilgner și profesorul Hellmer. După doi ani și jumătate de muncă încordată la Viena e distins cu medalia de aur. Opera premiată se cheamă „Christos pe cruce”; ea a fost distinsă și de Societatea artistică din Pesta cu 1000 florini. În urma acestui succes i s'a încredințat din partea orașului Bratislava, statuia echeștră a Mariei Teresia.

Statuia are mărime naturală și a fost desvelită la 1896, cu prilejul serbărilor milenare ale Ungariei. Această operă i-a câștigat un mare renume. I s'au încredințat o mulțime de statui: la Budapesta Wenckheim (1901); la Zălau: Wesselényi (1902), la Cluj: Regele Matias (desvelită la 12 Oct. 1902). Pentru aceasta din urmă Universitatea din Cluj l'a ales doctor *honoris causa*, iar expoziția internațională dela Paris i-a acordat *grand prix*. După moarte i s'a mai desvelit o operă la Seghedin: Tisza (1904).

Gattamelata din Padua (întregită la 1453 de Donatello)

cu o masă de oameni, cu uniforme care estompează și material camuflat. Semnele gradului lui trebuiesc știute căci chiurasa și zala aurită, coiful cu pana și mantaua împurpurată, au trebuit să dispară. În locul rapierei, baston de lemn. Calul războiului, mare și puternic, căruia îi trebuia rezistență să ducă omul îmbrăcat în fier, a lăsat locul calului de cursă, cu tendoane subțiri, care trebuie să se arunce înaintea altora, cu omulețul lui tre-

cut întâiu pe la cântar, îmbrăcat și coafat în mătase. Timpurile au suprimat calul războiului, în nobila armură a stăpânului său, și purtător de spada dreptății, expresie a faptului de arme. Cel al muncii se înlocuește cu H. P. Calul de cursă este calul actualității și este cece împiedică realizarea echeștrului de astăzi. Prea mulți maiștri de călărie în comitetele pentru ridicarea lor, căci statuia echeștră este încă de actualitate. În înțelesul plastic ea își capătă abia acuma lămurirea ei heraldică și tehnicește înțelegerea progresivă. Ca orice operă de artă înainte de a fi o copie credincioasă a naturii, statuia echeștră trebuie să fie o creație de maturitate artistică, a artistului inițiat, cu știință și documentare. Creațiile de echeștri ale lui Mestrovici și Bourdelle sunt opere de artă, care vor rămâne ca exemple de puternică gândire și înfăptuire, departe de Longchamp și St. Cyr. Exemplele celor doi mari artiști ai vremii noastre, ne sunt mărturie de această înțelegere a materialului static, mai de grabă, decât a transpunerii, a călărețului ușurel dela plimbarea de dimineață.

Bourdelle a lucrat mulți ani la statuia echeștră a generalului Alvear. Ii fusese comandată de către nepotul generalului, fără prea multe asigurări că va putea-o plăti. Era în vremea când Bourdelle nu era cunoscut decât într'un cerc mic de inițiați. Mai târziu, nepotului generalului Alvear venind ministru al țării sale la Paris și având probabil și posibilități mai multe, Bourdelle a putut isprăvi statuia cu cele patru figuri la colțuri și pe care toată lumea a găsit-o frumoasă. Fapt este că a-

Mihai Viteazul

ceastă statuie a ocupat spiritul lui Bourdelle 10-12 ani, ceea ce și trebuie de altminteri pentru facerea unei statui ecestre. Bourdelle nu făcuse studii speciale de echeștru, ceea ce nici nu se învață nicăeri. Dar timpul execuției a fost și un timp de documentare și de învățat. Când Alvear a comandat statuia o făcuse fiindcă îl știa că este artist capabil de creație și n'a greșit. Spre bătrânețe i se comandase statuia ecestră a mareșalului Foch. Chiar și la noi se da ideia de a ne adresa lui ca să facă statuia regelui Ferdinand.

Eu îl știam bătrân și m'am opus, ca și pentru motivul că sunt de părere să se facă la noi în țară de artiștii noștri. Să se dea prilej sculpturei dela noi să se desvolte după semnele ce le-a arătat că ar merită.

Calul statuii lui Bourdelle este făcut

după un cal oarecare din Franța. Artistul a știut să-l facă interesant sculptoricește. Altfel el era mai puțin obișnuit decât noi cu animalul care în Franța iese din întrebunțare mai repede decât în România.

Cine a văzut cu interes artistic lucrările lui Mestrovici și celorlalți sculptori sârbi nu se poate să nu fi fost foarte impresionat de încercările și studiile lor de cai și echeștru de o nouă viziune și mare pricepere de ritmică și știință tehnică. Statuia ecestră a aceluia Craioveci așa de puternic realizat nu poate să nu impresioneze și cred că acolo la Cossova unde este ridicat trebuie să aibă un efect din cele mai mărețe. Artiștii sârbi sunt cu siguranță foarte înaintați, dar mă miră totuș că statui eceștre la care autorul uită să facă harnașament călărețului, haină încorsetată și picioare fără pinteni pot fi puse acolo fără ca autorii lor să fie luați drept monștri. Să fie oare sârbi mai înaintați decât noi în ale sculpturei? Ce cred ei despre monumentele cu care sunt gratificați de artiștii lor? Le admit? Ori poate nici nu sunt întrebați? La urma urmei de ce ar mai fi întrebat personajul din colțul mesei unui comitet pentru ca el să-ți dea răspunsul nevinovat, „că ar vrea o statuie și puțin ecestră”? Cam așa cred că se întâmplă în Serbia unde probabil că se găsesc oameni mai pricepuți în ale sculpturei, fie cât de puțini. Căci dacă ar fi să judecăm după lungile tratative care s'au urmat până să se ajungă la acel monument al Corpului Didactic ridicat în piața Victoriei, monumentul intelectualilor noștri oficiali, am băga de seamă că astfel de hotărâri la noi nu prea sunt spontane.

Pentru o statuie ecestră un concurs între artiști nu poate hotărî nimic în ce privește reușita statuii. Infăptuirea unei statui eceștre, ca a mai tu-

Piața Universității din București

Piața Palatului Administrativ din Iași

Ștefan cel Mare

Matei Corvinul în Piața Unirii din Cluj

tuturor monumentelor, este o chestiune de dezvoltare în timpul execuției. Cine crede că după o machetă cât pumnul poate să prevadă statuia în complexul ei se înșală. Aci mai mult decât ori și unde este vorba de artistul cu puteri de realizare care va ști să isprăvească o statuie lucrând la ea multă vreme și văzând și făcând precum și făcând și văzând. Statuia în platură și înainte de turnarea în bronz trebuie văzută la locul ei. Nici o grabă nu este admisă. Artistul trebuie să aibă posibilitatea de căutare și timpul necesar.

Și fiindcă este vorba să se facă la noi atâtea

monumente, ca de exemplu cel al Artileriei, cel al Infanteriei, precum și altele în jurul războiului, toate bine înțeles cât mai mari și mai ieftine, ar fi nimerit să se facă unul singur, mare și frumos, cu colaborarea celor mai capabili artiști.

Cât despre statuile echestre ale celor doi mari regi, este cazul să se bage bine de seamă ca marele sens să nu fie pierdut. Trebuie să uităm, atât pentru aceste statui, cât și pentru altele ce se vor face, legenda calului nostru mititel, și să căutăm a crea calul sculptural, care, dacă nu în adevărul istoric, poate crea capitol nou în istoria artelor.

I. JALEA

